

nad vse plodna, je Zdenka Sertić prepletala dve komponenti: likovno in strokovno s posebno navezanostjo na muzejsko gradivo. Ustvarjala je raznovrstno in včasih tako kompaktno tkivo, da v njem ni lahko razločiti osnove od votka. Dejstvo, da njena dela izvirajo iz etnografskega gradiva, katerega največji del je ohranjen v Muzeju in s katerim zato za vedno ostajajo povezana - ne glede na njihovo trenutno pripadnost, kakor tudi dejstvo, da je celoten opus Zdenke Sertić obeležen s preteklostjo in pričevanjem dejavnosti, uvršča njena dela in tudi ves muzejski fundus

v skupen korpus hrvaške kulturne dediščine. S tem, ko je del te dediščine dostopen javnosti, se del njenega opusa in njeno delovanje v Muzeju razstavljata s kritičnimi presojami tistih, ki se s to dediščino ukvarjajo.

Kolofon razstave:

Avtorja koncepta razstave in katalogskih tekstov: Ivanka Ivkanec, Zlatko Mileusić

Avtorica likovne postavitve razstave: Diana Heide, višji preparator
Avtor multimedialnega programa: Zlatko Mileusić

Irena Destovnik

PREDSTAVITEV "NARODOPISNE ZBIRKE SLOVENSKE PROSVETNE ZVEZE" IZ CELOVCA

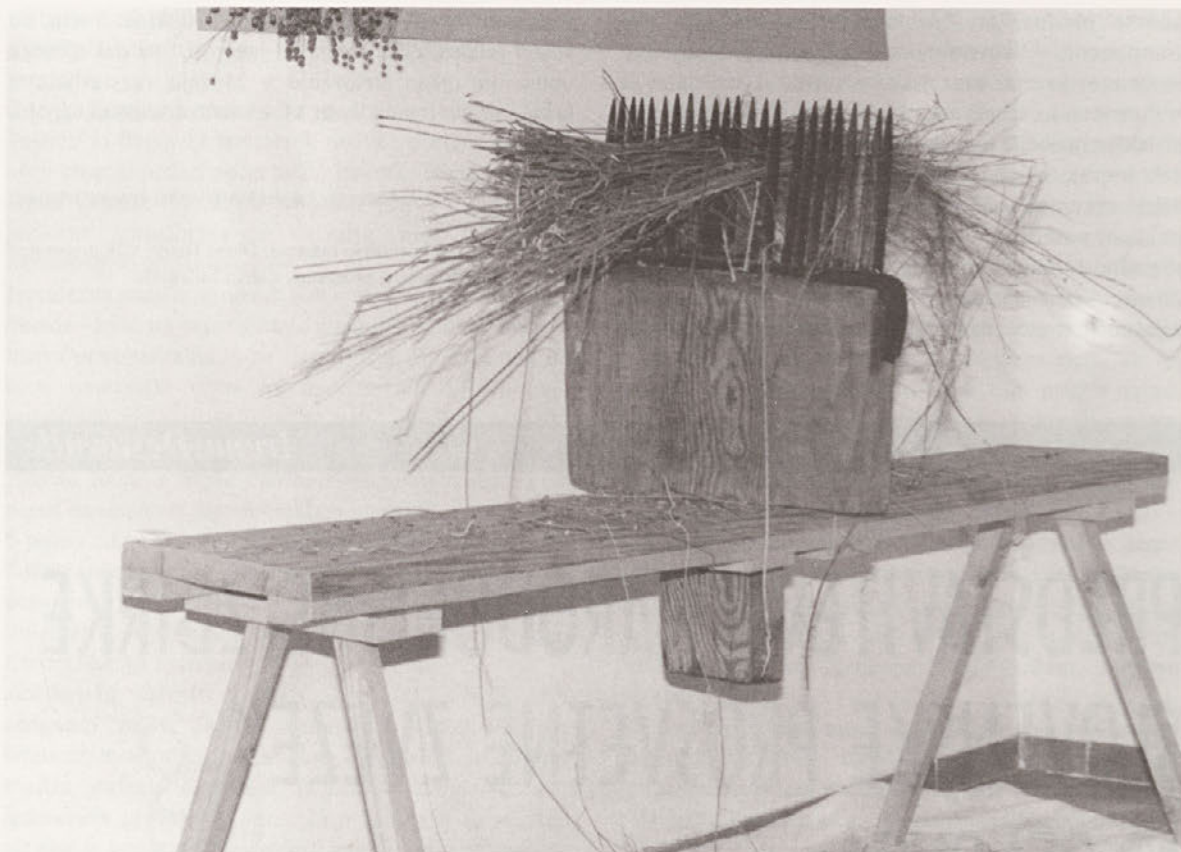
Avtorica v svojem prispevku predstavi zgodovino "Narodopisne zbirke Slovenske prosvetne zveze" iz Celovca, ki obsega 539 predmetov koroške ruralne kulture in je bila zbrana v petdesetih letih pod vodstvom Jerneja Šušteršiča. Zbirka je bila v osemdesetih letih konservirana in restavrirana, vsebinska ureditev, ki ima za cilj postavljanje tematskih razstav o načinu življenja koroških ljudi in poglobljene lokalne in tematske raziskave, pa sega v leto 1996. Takrat je bila prvič postavljena tudi tematska razstava z naslovom "Ko bo cvetel lan", ki trenutno gostuje po Sloveniji, kjer bo ostala vse do konca leta 1999. Avtorica v zvezi s tem opozori tudi na odgovornost avtorja za promocijo razstave.

Kratka zgodovina zbirke

Predmete koroške ruralne kulture, ki sestavljajo "Narodopisno zbirko Slovenske prosvetne zveze" iz Celovca, so koroški in ljubljanski dijaki ter študentje na predlog in pod vodstvom takratnega študenta etnologije in filozofije Jerneja Šušteršiča zbrali v času od leta 1951 do 1953 na celotnem dvojezičnem območju južne Koroške. Cilj njihovega zbiranja je bil postaviti muzej koroških Slovencev in s tem, kot so zapisali, afirmirati identiteto slovenske narodne manjšine v Avstriji.

Iz začetnega navdušenja nad opravljenim delom se je kaj hitro razvil mačehovski odnos tistih, ki so o usodi zbirke odločali, vsi načrti zbiralcev v zvezi z njeno postavitvijo pa so naleteli na gluha ušesa. Predmeti so bili vse do leta 1978 povsem neprimerno shranjeni v prostorih Kulturnega doma v Žitari vasi v Podjuni in kasneje v prostorih Slovenske kmetijske šole v Podravljah. Leta 1993 so dobili stalne prostore v "K&K" - Kulturnem in komunikacijskem centru, ki ga je Slovenska prosvetna zveza odprla v Šentjanžu v Rožu.

V osemdesetih letih je bilo pod vodstvom Franceta Goloba iz Slovenskega etnografskega muzeja iz Ljubljane restavriranih in konserviranih okoli 430 predmetov. Restavrirani predmeti so bili v letih od 1984 do 1991 skupaj s konservatorsko dokumentacijo predstavljeni na petih različnih razstavah, ob katerih so izšli tudi razstavni katalogi.

Vsebinska ureditev zbirke

Z "Narodopisno zbirko SPZ" sem se seznanila konec leta 1993 kot študentka etnologije, in sicer pri predmetu Muzeologija. Slovenska prosvetna zveza, ena od obeh osrednjih kulturnih organizacij koroških Slovencev, se je za sodelovanje pri postavitvi razstav obrnila na Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Dr. Janez Bogataj je med petimi predlogi za postavitev priložnostne razstave ob otvoritvi Kulturnega in komunikacijskega centra leta 1995 izbral predlog takratne študentke Ane Šundov, postavitev pa sva pripravili skupaj z Mojco Ramšak. Ob tej priložnosti je bilo razstavljenih le nekaj izbranih predmetov iz zbirke, ki pa so med obiskovalci iz vrst domačinov sprožili bogate komentarje. Niso govorili o razstavljenih predmetih, temveč o življenju, ki je bilo povezano z njimi. Treba je vedeti, da se je v tem območju kmečki model gospodarjenja obdržal še tja do šestdesetih let 20. stoletja, kar omogoča raziskovanje s predmeti iz zbirke povezanega življenja tudi s pomočjo ustnih virov. Ker sem se prav tiste dni odločala o vsebini diplomske naloge, odločitev ni bila več daleč.

Cilji vsebinske ureditve zbirke

Za cilj vsebinske ureditve zbirke sem si postavila do te mere spoznati materialni, ekonomski in družbeni kontekst posameznih predmetov, da bodo pripravljene za postavitev posameznih tematskih razstav. Z muzeološkim jezikom bi se reklo, da so me zanimale

"življenjske zgodbe" posameznih predmetov. Z njihovo pomočjo postavljene razstave naj bi govorile o pogojih in kvaliteti načina življenja ljudi določenega območja v določenem zgodovinskem obdobju in ne o predmetih kot takih. Predmeti naj bi bili le nosilci zgodb o življenju njihovih izdelovalcev in uporabnikov.

Zbiralci so pred petinštiridesetimi leti za vsak pridobljeni predmet na takoimenovani inventarni karton zapisali najbolj temeljne podatke o posameznem predmetu, to je številko, naziv, mere, material in pa tudi podatek o imenu darovalca in kraju izvora. To so bili podatki neprecenljive vrednosti in zelo mi je žal, da so se vsi drugi zapiski teh študentskih ekip izgubili.

Sprva sem nameravala raziskovati po istih vaseh ali celo hišah, kjer so bili predmeti pridobljeni, pa se ta načrt ni izkazal kot najboljši, minilo je namreč preveč časa. Sledila sem napotkom ljudi, ki so vedeli, kdo lahko o posameznem področju največ pove. Pri delu sem si pomagala tako, da sem v depozu fotografirala vse predmete in pri pogovorih z ljudmi uporabljala kontaktne fotografije.

Na temelju razgovorov z ljudmi in ustrezne literature sem za vsak posamezen predmet iz zbirke izdelala takoimenovani predmetni zapis ali karton. Teh kartonov je 457, čeprav sem v seznamu po zaporednih številkah upoštevala 539 predmetov. (Kartonov namreč nisem izdelala za 82 panjskih končnic, s katerimi se je podrobno ukvarjal in o njih tudi pisal dr. Gorazd Makarovič iz Slovenskega etnografskega muzeja.) Na prvi strani kartona so podatki o etnološki klasifikaciji predmeta, namembnosti, materialu, velikosti, izdelovalcu in času izdelave, stanju ohranjenosti v sedanjem času ter fotografija. Na drugi strani kartona je

poleg opisa predmeta zapisana "življenjska zgodba" z vsemi podatki, ki predmet umeščajo v prostor in čas, neke vrste zapisan scenarij, ki se ga da za vsako posamezno postavitev prevesti v ustrezen muzejski jezik. Po etnološki klasifikaciji so predmeti razvrščeni na 19 etnoloških področij, in sicer na prehrano, čebelarstvo, vinogradništvo, poljedelstvo, živinorejo, lov, rokodelstvo in obrt, gozdno gospodarstvo, promet, notranjo opremo, industrijo, nošo, vrtnarstvo, stavbarstvo, pravne norme, letne šege, likovno umetnost, branje ter igro odraslih in otroško igro.

Tematska razstava "Ko bo cvetel lan"

Med vsemi možnimi temami sem si za postavitev prve razstave izbrala celovito predstavitev lanu in ovce. Obe surovini sta mi namreč omogočili, da sem izpostavila ne le medsebojno povezanost vaške skupnosti in delitev dela med spoloma, temveč tudi tri najpomembnejše značilnosti kmečkega načina gospodarjenja:

- da so znali iz maloštevilnih surovin svojega okolja pridobiti vse najnujnejše za preživetje;
- da so vse surovine, ki so jih imeli na razpolago, znali izrabiti brez preostanka;
- da so stvari, ki so jih potrebovali, znali izdelati z najenostavnejšimi pripravami in postopki.

Vsaka od obeh surovin je na razstavi najprej celovito predstavljena. Tako lan kot ovca nista dajala le surovin za oblačila in tekstilne izdelke, temveč sta tako kot vse

maloštevilne surovine, ki jih je ponujalo neposredno okolje, morala zadovoljevati še druge, povsem različne potrebe kmečkega človeka.

Iz lanenin semen so stiskali laneno olje, tako olje kot semena pa so uporabljali v ljudskem zdravilstvu. Z lanenimi tropinami, ki so ostanek pri stiskanju olja, so krmili živino. S pezdirdjem, olesenelimi ostanki lanenega stebela, so zapolnjevali odprtine v čebeljakih in ga nastiljali živini. S slabšim lanenim predivom, ki je bilo za prejo neuporabno, so polnili odeje, konjske komate in podiže (blazine, ki se uporabljajo za vpreganje volov). Ovčje meso so uporabljali v praznični prehrani. Z ovčjimi kožami so se pokrivali, iz njih šivali kožuhe, iz ovčjega strojenega usnja pa so šivali irhaste hlače in vreče za žito. Iz ovčjega mleka so kuhali ovčji sir ter skuto. Ovčji gnoj so cenili kot najboljšo gnojilo, z iz ovčjega loja ulitimi svečami so si svetili.

Ker pa so tako lan kot ovco kmečki ljudje gojili in redili predvsem zato, da sta jih oskrbovala s surovinami za oblačila in tekstilne izdelke, sem za rdečo nit razstave izbrala prikaz delovnih postopkov, s katerimi so iz obeh surovin pridobivali prejo. Ker sta bila oba delovna postopka za pridobitev lanene in volnene preje zelo različna, ju skupaj s predstavitev preostale namembnosti obeh surovin na razstavi predstavim prostorsko ločeno. Po pridobitvi obeh vrst preje prične teči enoten delovni postopek, kar prikazem tudi s prostorsko združitvijo. Preden združim obe vrsti delovnih postopkov, pri lanu predstavim sejanje, puljenje, smukanje, sušenje, godenje, trenje in česanje, pri ovci pa strižo ovac, pranje in sušenje ter česanje volne.

Šele z ročno prejo na kolovratu ali s pomočjo preslice se

za obe vrsti preje delovni postopek poenoti. Obe vrsti preje se na kolovratu ali s preslico sprede v laneno ali volneno nit, se opere in s pomočjo različnih motovil pripravi za tkanje ali pletenje. Za ponazoritev trditve, da so stvari, ki so jih potrebovali, znali izdelati z najenostavnejšimi pripravami in postopki, izmed različnih možnosti nadaljnje uporabe izberem predstavitev najpreprostejšega načina tkanja s tkalsko deščico ali brdalom. Na temelju originalnega predmeta so bile izdelane štiri replike, z njihovo pomočjo pa si obiskovalci razstave iz barvnih volnenih niti v muzejski delavnici lahko stekajo pas, zapestnico ali kaj drugega. Razstava je postavljena s pomočjo predmetov iz zbirke in dopolnjena s fotografijami, besedili in rekonstrukcijami. Dopolnjuje jo še osem kratkih filmov iz produkcije slovenskega programa RF iz Celovca in delavnica tkanja trakov s tkalsko deščico. Koncept razstave sem zastavila kot knjigo, razdeljeno na 18 različnih poglavij, ki prostorsko zahtevajo razdelitev na tri glavne dele. Samostojna dela razstave sta delavnica in video kotichek. Ob razstavi sta Slovenska prosvetna zveza in Založba Drava iz Celovca izdali katalog razstave.

Promocija razstave

Prva postavitev razstave je bila v Kulturnem in komunikacijskem centru v Šentjanžu v Rožu, in sicer v času od 13. 7. 1996 do 10. 2. 1997, v aprilu in delu maja 1997 pa je bila postavljena v Kulturnem domu v Žitari vasi v Podjuni. Oktobra 1997 je bilo le "eno poglavje" razstave postavljeno na turističnem sejmu v Mariboru, kjer so se predstavile vse zamejske kulturne organizacije. Posledica te predstavitve je bil dogovor za postavitev na Srednji tekstilni šoli v Mariboru ob njeni 50-letnici v maju 1998. V času od 8. 8. 1998 do sredine februarja 1999 je razstava postavljena v Muzeju Tomaža Godca v Bohinjski Bistrici, ki spada h Gorenjskemu muzeju Kranj.

Razstava se bo na Koroško vrnila šele konec leta 1999. Načrtujem, da se po Bohinjski Bistrici vrne v Maribor, nadaljuje v Celju, se za kratek čas preseli v Italijo, in sicer v Kraško hišo v Repentabor, se vrne v Slovenijo, in sicer v Trento, jeseni pa se preseli v Novo mesto. Upam, da se bo razstava, preden se vrne na Koroško, predstavila tudi v Ljubljani.

Tudi če razstavo po vseh gostovanjih v letu 2000 čaka samo še depo, bi lahko rekla, da je imela "razstave vredno življenje". Razstavo sem postavljala prvič in na začetku so se mi vsa nadaljnja gostovanja zdela takorekoč samoumevna. Razlika je le v tem, da se je le nekaj stvari zgodilo samih od sebe in da je bilo treba vzeti pobudo v svoje roke, na različne načine navezati stike z odgovornimi ljudmi in sedaj skupaj z njimi realiziram idejo o gostovanjih v različnih krajih Avstrije, Slovenije in Italije. Tudi na obveščanje različnih medijev v času gostovanj se ne sme pozabiti, saj dogodka na nek način ni, če se o njem ne poroča v medijih. Kot avtorica razstave čutim odgovornost ne le za vsebino razstave, temveč tudi za njeno vsakokratno postavitev, izgled in vzdrževanje. Želim poudariti, da imam ob tem vso podporo in zaupanje sodelavcev iz Slovenske prosvetne zveze.

